

TÜRK MİTOLOJİSİ VE SANAT EĞİTİMİNDEKİ YERİ

Doç. Dr. Mehmet ÖZKARTAL

Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, mehmetozkartal@sdu.edu.tr

ÖZET

Bu araştırmada toplum içinde kendi kültür değerlerine bağlı, milli şuuru olan, milli ve manevi değerlerine sahip çıkan birey olarak Türk destanlarının sanat eğitiminde kullanımına yönelik neden gerekli olduğu vurgulanmak amaçlanmıştır.

Araştırmanın sonucunda sanat eğitiminin hem birey hem de toplum açısından vazgeçilmez ve yaşam boyu elde edinilmesi gereken bir eğitim alanı olarak sanat eğitimi içinde Türk mitolojisinin yer almasının hem bilişsel hem de görsel unsur olarak gerekli olduğu saptanmıştır. Bu gerekçe ile sanat eğitiminde Türk mitolojisinin yeri ve toplumsal bir ihtiyaç olarak milli ve manevi değerlerin kazanımı, milli tarihin öğrenimi ve milli birlik duygusunun öğretilmesi kapsamında verilmesi gerektiği önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk mitolojisi, sanat, sanat eğitimi

Turkish Mythology and Its Place in Education of Art

ABSTRACT

In this study, it is aimed to emphasize the necessity to use Turkish sagas in the education of art to the individuals who are tightly connected to their cultural values and protects them. The study points out that Turkish mythology should take place in the education of art as an inseparable part of a lifelong learning of the individuals and all society. As a result, for the sake of gaining our national and moral values and teaching national history and unity, it is suggested that Turkish mythology should be taught in the education of art.

Keywords: Turkish mythology, art, education of art

GİRİŞ

İnsanın kimliğini mensup olduğu millet oluşturur. Kültür ise mensup olduğu milletin oluşturduğu dili, dini, töresi, hukuku, ahlâkı, yaşam tarzı, inanç ve düşüncesinden meydana gelen unsurların toplamıdır. Milli kültürün meydana gelmesindeki en önemli unsurlardan olan tarih bilinci, bir milletin yaşayışını etkileyen asırlardır toplumu ve bireyleri birbirine bağlayan en büyük etkenlerdir. Bu etkenler diğer milletlere karşı milli birliği ve beraberliği oluşturur. Türk milli kültürün amacı, Türk milletini ve Türk devletini güçlü kılmak, milletin ve vatanın bütünlüğünü korumaktır. Türk kültürü asırlar boyunca elde edilen tecrübe ve deneyimlerle meydana gelmiş, Türkleri diğer milletler karşısında üstün olma, hükmetme gücü sağlamıştır.

Bir toplumun içinde yaşadığı coğrafi koşullar, kültürel ve ekonomik değerler, gelenek ve görenekler milli kültürün gelişimindeki en önemli göstergelerdir. Her uygarlığın, karakter ve yaşam biçimini etkileyen kültürü, kendine has özellikler taşımakta, kullandıkları dönem itibarıyla hikâye ve destanlarına yansiyarak edebi anlatımlarında ve sanatsal simgelerinde kendini göstermektedir. Bu sanatsal ve edebi eserler; sosyal, kültürel, siyasi ve inanç değerleri bakımından toplumun bozulmadan ayakta durmasını, diğer toplumlara karşı birlik ve dirliğini sağlamıştır. MÖ.5000-3000 yılları arasında olduğu kabul edilen Altay-Pazırık bölgesi Kurgan mezarlarından çıkan eserlere, kaya resimlerine ve heykellerine bakıldığı zaman Türklerin o dönem itibarı ile oluşan kültürel ve sanat anlayışları günümüz Türk toplumunun edebiyatına, sanatına ve sanat anlayışına yön vermiştir.

Bir toplumun sosyal ve inanç değerlerini anlatan, sözlü ve yazılı edebi eserleri olan mitolojisi ve destanları, iyi veya kötü o toplumun var olmasını, kahramanlarını, tarihindeki geçmiş olaylarını, dinsel ve töresel inançlarını, elemelerini, kederlerini, sevinç ve coşkunluklarını kısaca tarihini hareketlendiren bütün duygu ve düşünce yapısını oluşturan hazinelerdir. Milletlerin millet olma yolundaki çabalarından izler taşımakta ve bu çabaların hatıraları ile geçmişle gelecek arasındaki zamanı canlı ve taze tutmaktadır. Bu bakımdan mitoloji ve destanlar, milletlerin geçmişlerindeki diri ve canlı olayların geleceğe aktarılmasında birinci derecede önem taşıyan yazılı veya sözlü belgelerdir. Destanlar, bir milletin tarihi boyunca geçirmiş olduğu ortak mücadelesini, ortak değerler ve kurallarını toplumun geçmişini ve geleceğini bize aktarmaktadır. Milletlerin milli kimlikleri, ortak dünya görüşleri, beklentileri yanında kusurları ve yanlışları da destanlarına yansıtılmaktadır.

Animist (ruh-hayvan) görüşlü eski Türkler, doğa olaylarını idrak etme iktidarında olmadıklarından dolayı, onlar hakkında çeşitli rivayet ve efsaneler üretmişlerdir. Efsane ve destanlarda tabii varlıkların mitik unsurlar halinde tasvir edilmeleri, bizzat dünyayı bu şekilde idrak etmenin sonucudur. Mitik unsurlara daha çok yaratılış destanlarında ve ilk insanla ilgili oluşturulmuş hikâyelerde rastlanmaktadır. Bu hikâyeler ve destanlarda olaylar bir kural olarak yer altı ve yer üstünde, hatta gökyüzünde cereyan ederler (Hüseyin Kızı, Türkler Ansiklopedisi, 2002,C.III: 599).

Yani, eski insanlar animistik düşüncelerini mitsel olaylara çevirerek, doğa olaylarının nedenini kendi ilim seviyelerince anlatmaya çalışmışlardır. Bu bakımdan efsaneler, yerler ve şartlara göre değişiklik göstererek, farklı anlayışlara sahip olmuşlardır.

Orta ve İç Asya'da yaşayan Türk toplulukları arasında, dünya ve insanın yaratılışı hakkında birçok efsane tespit edilmiştir. W.Radloff, Verbitskiy, Anohin ve Potan'ın gibi araştırmacılar, Altay, Yenisey, Yakut ve diğer Türk boyları hakkında incelemeler yaparak,

Türklerin dünyanın yaratılışı ile ilgili efsaneleri hakkında bilgi toplamışlardır. Fakat bu efsanelerden en geniş ve en doğru olanı, Radloff tarafından derlenmiş olan Altay Türklerine ait efsanedir ve başlangıçta “Sonsuz Su” şöyle ifade edilmiştir:

“Yerin yer olduğunda, sularla kaplıydı her yer,

Ne gök vardı, ne de ay, ne güneş, ne de bir yer.

Tanrı uçar, dururdu, sanki Tanrıyla eşdi.

Uçar, hep uçarlardı, yer yoktu konmazlardı.” (Ögel, 1995: 451)

Radloff tarafından derlenen Altay efsanesinde yaratılış motifi şu şekilde anlatılmaktadır:

.....Tanrı Ülgen, Erlik (kişi)’ye “suya dal oradan toprak çıkar!” dedi. Kişi suyun dibinden toprak çıkarıp tanrıya verdi. Tanrı bu toprağı suyun üzerine atarak “Yer Olsun! (Yer Bütsün)! Dedi. Böylece yer yaratılmış oldu...(Ögel, 1993: 419).

Sanat, yeryüzünün yaratılması ve insanoğlunun yeryüzüne indirilmesi ile başlamaktadır. Sanatın temelinde yeryüzünün yaratılışı insanında doğaya karşı saygısı vardır.

1. Mitolojik Figürler ve Sanat

İlk çağ insanları, içgüdüsel olarak başladıkları hayat serüvenlerinde zamanla hayatı ve evreni anlamlandırmaya çalışmış ve bu süreçte evrende bulunan canlılarla kendileri arasında bir iletişim kurmuşlardır. Bu iletişim sonucunda kimi tabiat unsurlarıyla ve doğada bulunan canlılarla kendilerini özdeşleştirmiş ve sahip oldukları belki de tek alan olan mağara duvarları ve taş yüzeyler üzerine aralarında kurdukları bu bağı yansıtmışlardır. İnsanlar doğayla, evrenle ve edindikleri Tanrı bilinciyle evrende bulunan kimi canlılara ‘kutsallık’ da atfederek yalın ve ana çizgilerle kayalar üzerine çizimler yapmışlardır.

Türklerin yüzyıllar boyunca ulaşabildiği her coğrafyaya tarihini, düşüncelerini, yaşam tarzlarını ve inançlarını taşımışlar, kabul ettikleri çeşitli dinler ve sahip oldukları inançlar doğrultusunda bir takım sanat eserleri ortaya çıkarmışlardır.

Eliade’nin Kuzey ve Orta Asya toplulukları üzerinde yaptığı araştırmalarda, tengri, tengeri, tengere ve tingir gibi hemen hepsinde şekil ve anlam bakımından ortak özellikleri yansıtan Gök Tanrı inancıyla ilgili kelimeler vardır. Bu kelimeler özellikle Kuzey ve Orta Asya kavimlerinde ortak olarak kullanılmıştır. Bu toplumlarda Gök Tanrı; yeryüzünün, insanların ve görünür görünmez her varlığın yaratıcısıdır. İnsanların yaşantıları arasındaki dengeyi o sağlar. O, bütün kâinatın efendisidir (Ocak, 2000: 50).

Gök Tanrı inancına bağlı olarak Atalar kültü ve Tabiat kültü inançları doğmuştur. Gök Tanrı dininde atalar ve tabiat kültleri vardır fakat inanılan, korkulan, dua edilen tek bir tanrı vardır (Eroğlu ve Kılıç: 762). <http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/aslanapa.pdf> (01. 12. 2013).

Tabiat Kültleri; eski Türklerde yer ve gök kültü olmak üzere iki şekilde görülmektedir. Eski Türkler tabiatla var olan her varlıkta bir takım güçler bulunduğunu düşünmektedirler. Dağ, tepe, taş, kaya, ağaç ve su gibi nesnelere canlı olarak kabul etmektedirler. Tabiat kültlerine Oğuz Kağan Destanı'nda rastlamak mümkündür. Oğuz'un semavi menşeli iki karısından olma çocukları vardır. Onlara Gök, Gün, Ay, Yıldız, Dağ, Deniz gibi gök ve tabiatla ilgili isimler vermiştir. Eski Türklerde göğün bizzat kendisi de tabiatın bir parçası olarak görülmüş ve Gök Tanrı bunlardan tamamen ayrı tutulmuştur. Bu yüzden Güneş, Ay ve bütün yıldızlar tabiat kültlerinin unsurlarıdır (Aydın, 2000: 47- 49).

Bu kaya resimlerine yansıyan günümüz sanatçıların kimi eserlerinde de yer alan imgelerden biri de şaman davuludur (**Bkz. Resim-1-1a**). Şaman davulu genellikle tahta bir kasnağa deri çekilerek yapılmaktadır. Şaman davulunun doğaüstü kudretinin olduğuna ve şaman tarafından bir binek hayvanı gibi binilerek gökyüzüne seyahat edildiğine inanılmaktadır. Davulların üzerine tasvir edilmiş olan ağaç motifi dünya ağacını, merdiven resmi gökyüzüne çıkışı, atlar ise uzun mesafeleri kat edişi sembolize eder (Artun, 2007: http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/erman_artun_inanc_sistemleri.pdf).

Hunların diğer eserleri Rus arkeolog Rudenko tarafından Güney Sibirya'da Altay dağları eteklerinde bulunan Pazırık'da kurganların açılması ile ortaya çıkmıştır. Bu kurganlarda M.Ö. III- IV. Yüzyıllardan kalma Hunlara ait birçok eşya, buzlar içinde bozulmayan insan- hayvan ölümleri ile birlikte mumyalanmış kadın ve erkek cesetleri bulunmuştur. Erkek ölünün vücudunda dövmeler vardır ve bu dövmeler hayali hayvan figürleri şeklindedir. Bu dövmeler ölünün sırtında, kollarında ve sağ alt bacağına sağlam olarak kalmıştır (**Resim-2**). Leningrad Ermitage müzesinde saklanan Pazırık'tan çıkarılan eserler arasında halılar, kumaşlar, renkli keçe örtüler, at başına takmak için süs, hayvan kavgaları ve insan figürleri ile süslü çok sayıda tekstil eşya da bulunmaktadır (**Resim -3**).

Arkeolog Rudenko tarafından çıkarılan diğer kurganlarda ise; eyerlerinin arkaları ile önlerinde eyer kaşı denilen ağaç kısımlar olan aynı zamanda kulakları ile kuyrukları kesilmiş donmuş bir at cesedi çıkarılmıştır. Bununla birlikte, Türk halı sanatının ve dünya halılarının en eski örneklerinden olan Pazırık halıları, keçeden yapılmış üzeri işlemeli eyer örtüleri ile at-geyik ve kaplan maskeleri de bulunmuştur (Diyarbakırlı, 2006) (**Resim 4**).

Göktürkler, Orta Asya'nın geniş coğrafyasında 6-8 yy. arasında imparatorluk kuran politik ve kültürel anlamda aynı bölgede yaşamış olan Hunların devamı olarak kabul

edilmektedirler. İslam öncesi Türk sanatının gelişimi açısından Göktürk Dönemi sanatı önemlidir. Göktürkler atlı göçebe bozkır kültürünü Hunlardan miras olarak almış ve geliştirmişlerdir. Günümüze ulaşan Bilge Kağan, Kültiğin ve Tonyukuk mezar külliyeleri Göktürk Dönemi heykelleri arasında en bilinen örneklerdendir. Bununla birlikte İnsan tasvirli dikili taş, geyikli taşlar, taş anıtlar ve Göktürk balbalları bu dönem içerisinde yapılan diğer sanat eserleridir (İskenderzade, 2010: 256).

Şencan'a göre (2007: 84-91) Eski Türk resminin asıl temsilcileri Uygur Türkleridir. Uygurlardan önce, Türk sanatı sadece mezar ve yazıtlardaki eserlerde görülürken, Uygurlarla birlikte sanatın birçok dalında kalıcı eserler verilmiştir. Eski Uygur kentleri harabelerinde bulunan 8. ve 9. Yüzyıldan kalma Budist ve Maniheizt duvar resimleri ile minyatürler Türk resminin bugüne kadar bilinen en eski örnekleridir. Uygur zamanından kalan minyatürler Maniheizt kitap sayfalarıdır. Bu minyatürlerde kısmen dini kısmen de dünyevi sahneler canlandırılmıştır. Bu minyatürler aynı zamanda İslam minyatürlerinin de kaynağı olmuştur.

Türk resminin en eski örnekleri Uygur duvar freskleri ile minyatürleridir. İlk örneklerine 8. yy.'da rastladığımız Uygur minyatürlerinde Mani dininin etkileri görülmektedir. Uygurlarda minyatür sanatı oldukça gelişmiştir. Bu minyatürlerde Mani rahipleri dini törenlerde canlandırılmaktadır (**Resim-5**). Portre resmi ilk defa 750 yılından sonra Türk duvar resimlerinde başlamıştır ve ilk örnekleri de Uygur resimlerinde görülmüştür. Uygurlardan kalan resimlerde portredeki yüzler tamamen şematik anlayışla birbirine benzer resmedilmiştir.

Uygur resimlerinde vakıf yapan prensesler (**Resim-6**) ve vakıf sahiplerinin tasvirleri dikkat çekicidir. Uzun, sırmalı veya nakışlı elbiseleri üzerinde kemerin bir yanında top başlı kabza içerisinde düz bir kılıç asılıdır. Öbür yanında ise İskit biçiminde bir hançer yer alır. Tasvir edilen resimlerdeki erkekler tam bir şövalye tavrındadır (**Resim- 7**).

Tasvirlerde konular genellikle mitolojik, efsanevi ve dini olmaktadır. Bu tasvirlerde lotus çiçeği sık kullanılmaktadır. Eski Budist inanışta lotus kutsal bir çiçektir. Kökü toprakta, bedeni suda, çiçeği su üzerinde yani havada açan lotus çiçeği Buda'nın tahtıdır. Lotus çiçeği; evrenin bütün güçlerini, seslerini, sayılarını, sonsuz ışığı ve mutlak temizliği ifade eder. Türk sanatındaki adı "Nilüfer" çiçeğidir.

Türklerde, Türk Mitolojisinden sanatına yansıyan en önemli canlı at olmuştur. Başta kaya resimleri olmak üzere tüm sanatında yer almıştır. Ev eşyalarında, süslemelerinde ve minyatürlerinde en fazla kullanılan figürlerin başında at gelmektedir. "Orta Asya Türk toplumlarının hayatını göçebe bozkır kültürü şekillendirmiştir ve bu hayatın temel unsuru

attır. At göçebe hayatın bütün safhalarında her yönüyle kendisinden faydalanılan bir hayvandır” (Ocak, 2000: 24).

Türk toplumunun en değerli varlıklarından olan at hayatının bir parçası olmuş, hayvan olmaktan çıkmış kardeşlik derecesinde değer verilmiştir. Kitabı Dede Korkut'ta beyan edilen Emren boyunda hikâyenin kahramanı Emren atı için “sana at demem gardaş derim” tabirini kullanmaktadır.

Sosyal, siyasi, dini ve askeri hayatın en önemli unsurlarından biri olan at, renkleri, cinsleri ve kahramanlıklarından uzun uzun söz eden Bilge Kağan ve Köl Tigin'in yazılı belgelerinde de yer almaktadır. Bu yüzden Orta Asya'da yaşayan kavimlere ‘atlı kavimler’, onların oluşturdukları kültüre de “*atlı kültür*” denilmiştir (Durmuş, 2007: 43-44).

Timur dönemi resim sanatında ise Timur dönemi ressamlarından Ferganalı Emir Celal Kasi'ye mal edilen bir at “argamak” ı resmetmektedir. Bu dönemde değişmeyen bir safkan at tasviri görülmektedir.

Türkiye’de at tasvirlerinde çoğunluğu Kuzey Asya midillilerinden oluşan bir karışım sunulmaktadır.16. yüzyılda, üzerinde sultan ve yüksek düzeyde şahsiyetlerin resmedildiği büyük ölçüde bir alay atının özelliklerinde bir argamak türü ortaya çıkmıştır. Türk süvarilerinin tasvir edildiği sayısız resimde de aynı kompozisyona rastlanmaktadır. Başkumandan, argamak görünüşünde iri bir safkan alay atı üzerinde görülmektedir. Subaylar ise üzerlerinde uzun mesafeler kat edebilecek ve düşmanların saldırılarına karşı konulabilecek dayanıklı orta boy atlar üzerinde bacakları iki yana açık olarak resmedilmiştir (Esin: 2002: 141).

Tekcan'ın sanatındaki en belirleyici niteliklerinden biri ona yeni bir boyut kazandıran sonsuzluk imgesidir. At aslında Tekcan'ın eserlerinde başlı başına bir sonsuzluk simgesidir. At, ölümsüz kahramanlarla birlikte anılır, günler yıllar sürecek mesafeleri rüzgâr gibi geçer, bazen zamanda geri, ileri bile gider. Bunu Türk mitolojisinde Ak Bozat, Gök Bozat'tan, Boz atlı Hızır'dan biliriz. Tekcan da at ile ebedilik düşüncesini vurgulamaktadır. Özellikle materyalist bir anlayışla ironik olarak okunabilecek mezar taşı- at birlikteliği ölümden sonraki baki hayata göndermedir (Kodaman, 2007: 389)(**Resim.-8**).

2. Türklerde Sanat Eseri Tuvalleri; Kaya Resimleri

Kaya/mağara yüzeyi üzerine yazılan yazı veya çizilen/oyulan resim anlamına gelen petroglif kelimesi Yunanca petros (taş) ve gliphein (oymak) kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır (Kıyar, 2008: 177).

Kırgızistan'da Alma Ata'nın 170 km. kadar kuzeybatısında yer alan Tamgalı Vadisi'nde ellerinde mızrak ve sancaklarla birlikte atlı savaşçılar resmedilmiştir. Tengri Dağları'nın Fergana Tarım Havzası'na açılan bir bölgede ve Kögart Dağ Geçidi'nin hemen yanında ise bir açık hava müzesi olarak kabul edebileceğimiz Saymalı Taş yer almaktadır. Kırgız Türkçesinde **“işlemeli taş”** anlamına gelen Saymalı Taş kaya resimlerinin sadece Türk tarihi açısından değil, dünya tarihi açısından da değerlendirilmesi gerekir. Dünyanın en zengin kaya resmi alanı olarak kabul edilen bu kaya resimlerinin binlerce yıllık bir süreçte oluştuğu düşünülmektedir. Bu alanda bulunan petrogliflerde, dağ keçisi ve geyik kültürünün geride bırakıldığını ima eden gökyüzü atları, şamanlar ve güneş adamlar gibi tasvirlerde yer almaktadır. Özellikle kozmik meraklar ve arayışlar tarih öncesi çağlarda hiç ele alınmadığı kadar sıklıkla ele alınmış ve işlenmiştir (Somuncuoğlu, 2011-a).

Genel olarak bu bölgede yer alan petroglifleri tabiat taklidi, **(Resim.-9)** insan- tabiat, **(Resim.-10)** insan- insan, insan- inanç **(Resim. -11)** ilişkilerini yansıtan tasvirler ve karmaşık, soyut, stilize betimlemeler ve damgalar olarak gruplamak mümkündür **(Resim.-12)**. Pek çok petroglifin bir arada bulunduğu, yüzlerce resmi barındıran Kırgızistan'daki alanlardan biri de Talas ve civarındadır. Burada bulunan **“Çiğimtaş”** kaya resimlerinde tasvirlerin stilize çizgilerle harflere dönüştüğü görülmektedir **(Resim.-13)**. Yine Kurubakayır bölgesinde oldukça büyük resimlerden küçük ve stilize çizimlere kadar birçok tasvir yer almaktadır. Karakol Yaylası'nda simgeleşmiş dağ keçisi resimlerine, avcı ve güneş kültü tasvirlerine rastlanır **(Resim.-14)**. Koçkor kaya resimlerinde ise Saymalı Taş'taki figürlere yakın tasvirler bulunmaktadır. Çok büyük çakıl taşı biçimindeki taşlara yapılmış olan Çolpan- Ata kaya resimleri de bu alandadır. Bu resimlerde güneş sembolleri, avcılar, dağ keçileri, koç, at, deve vb. tasvirler görülmektedir **(Resim. -15)**. (Somuncuoğlu, 2011-b).

Bir diğer örnek de VI- VIII. Yüzyıllara ait olduğu düşünülen Kara-yüs (Sulek) adıyla bilinen Bengü Kaya'dır. Bu eser Kırgız Türklerine atfedilen bir abidedir. Ölen bir Alp için yapıldığı düşünülen ve üzerinde av ve savaş sahneleri yer alan kayanın üzerinde Göktürk harfleriyle oyulmuş **“Bengü kaya”** ifadesi bulunmaktadır (Çoruhlu, 2007:181).

Kaya Türk mitolojisinin önemli totemleri arasında da yer almaktadır. Göç destanının çıkış kaynağı kutsal sayılan kayanın Çinliler tarafından hile ile alınarak Türk topraklarından götürülmesi deyimlidir. Kayanın Çine götürülmesi ile Türk topraklarında başlayan kıtlık milletin göç etmesine yansımamış mıdır? Buda bize milletin inancında kutsal kabul edilen olgulardan birinin kaya olduğunu, kaya ile başladığını ve toplumun düşüncesinde, hafızasında yer eden unsurların, figürlerin, şekillerin kısaca sanatının nakış nakışkaya üzerine aktarıldığını göstermektedir.

SONUÇ

Orta Asya Türk kültüründeki kaya resimlerine, heykellerine ve kurganlarından çıkarılan eşyalara- eserlere- bakıldığında Türklerin, mitolojik anlatımlarında da bolca yer alan at, geyik, koç, ejder, aslan, kurt ve insan gibi tasvirlerle önem verdikleri ve değer atfettikleri unsurlar olduğu ortaya çıkmaktadır.

Türklerin geniş alana yayılan bir kültüre ve değişik dönemlerde çeşitli inanışlara sahip olması tarih, bilim, sanat vb. pek çok alanda çok yönlü bir bilgi birikimi oluşturmaktadır. İslamiyet öncesi Türklerin yaşamlarını ve inanışlarını kapsayarak yapılan çalışmalarla sağlıklı sonuçlara ulaşabilmek için, Türk kültürünün kökleri daha iyi araştırılmalı ve bilimsel değerlendirmelerin boyutu da genişletilmelidir.

Hun, Uygur ve Göktürk dönemlerinde Türk tarihi açısından değerli olan çeşitli sanat eserleri üretilmiştir. Pazırık kurganlarının açılmasıyla bulunan Hunlara ait pek çok sanat eseri özelliği taşıyan eşya, Göktürk zamanına ait mezar külliyeleri ve Uygur dönemine ait olan Budist ve Maniheizt duvar resimleri ve minyatürler Türk sanatının gelişimi bakımından oldukça önemli sanat eserleridir.

Bugün bizim sanat olarak sınıflandırdığımız fakat erken atalarımızın dil, inanç, kültür gibi değerleri sembolik unsurlarla oluşturduğu kaya resimlerinin, gerçekte tam olarak ne ifade ettiğini bilmemiz mümkün değildir. Bu resimler genellikle basit karalamalar veya basit şekillerden ibaret olup çocuk resimlerini anımsatan uygulamalar şeklindedir (Beksaç, 2002: 19-21).

Dünya üzerinde var olan klan, kavim, topluluk, millet ve devletlerin mitolojileri, destanları ve destansı öyküleri ilkçağlardan beri gelenekleri sonraki kuşaklara aktarmak için kolektif olarak yaratılmış edebi biçimlerdir. Milletleri derinden etkileyen, eski zamanlarda başından geçen tarihi ve sosyal olayları anlatan manzum edebi eserlere destan adı verildiği bilinmektedir. Bu tür edebi eserler tabii afetler (deprem, bulaşıcı hastalık, kuraklık, kıtlık, yangın vb.), göçler, savaşlar ve istilalar, halk kahramanları, devletlerin kurulması, inançlar (o dönem toplumunca inanılan Tanrıların hikâyeleri vb.) gibi önemli toplumsal ve doğal olayların çağdan çağa aktarılmış, aktarılırken de hayal unsurları katılarak oluşturulmuş, süslenmiş, değiştirilmiş manzum söylenceler, anlatımlardır.

Milletlerin millet olma yolundaki çabalarından izler taşımakta ve bu çabaların hatıraları ile geçmişle gelecek arasındaki zamanı canlı ve taze tutmaktadır. Bu bakımdan mitoloji ve destanlar, milletlerin geçmişlerindeki diri ve canlı olayların geleceğe

aktarılmasında birinci derecede önem taşıyan yazılı veya sözlü belgelerdir. Tarihi olay ve kahramanları milletin istekleri, beklentileri, doğruları, değerleri ön planda tutularak idealleştirilmekte, eski hatıraları ve anlatıları da katarak tarihi gerçeklermiş gibi anlatılmaktadır. Milletlerin milli kimlikleri, ortak dünya görüşleri, beklentileri yanında kusurları ve yanlışları da mitoloji ve destanlarına yansıtılmaktadır.

Türk destanları, kâinatın ve insanın yaradılışı, Türk milletinin doğuşu, çeşitli Türk devletlerinin kuruluş, gelişme, çöküş, zafer ve yenilgileri gibi konularla beraber pek çok olayı anlatan efsaneleri içinde barındırmaktadır. Dünyaya hâkim olma ülküsü, güç ve kuvvet, binicilik ve savaşçılıklarının yanında verdiği sözde durma, acizlere ve mağluplara hoşgörü ve yardım, töre ve geleneklere bağlılık, devlete sadakat, vatan sevgisi gibi özellikler Türk destanlarında dile getirilen ortak değerlerdir. Bu da Türk milletinin millet olma ve milletin ortak değerlerini yani “milli değerler” dediğimiz kavramları ortaya çıkarmaktadır.

Efsaneler; halkın hayal gücünden esinlenerek gelişen olayların hikâyeye edildiği bir halk edebiyatı türüdür. Efsanelerin renkli ve çekici dili çocukların ilgisini çekmektedir. Birçok mitolojik unsurlar, masal, destan ve hikâyeler çocuğun sağlıklı gelişimine faydalı olabilecek niteliktedir. Çocuğun dünyasında hayal ettiği güzellikleri çağrıştıran, ruhunda güzel ve iyi olduğuna inandığı şeye karşı olumlu davranışlar geliştirerek hayal dünyasını zenginleştiren, kendi hislerinin eserleri çocuk resimleri kapsamında değerlendirilmelidir.

Bilindiği gibi sanatta yaratıcılık yalnızca iki boyutlu değil üç boyutlu çalışma biçimlerini de içine almaktadır. Sanat ve kültür “kişisel, yerel, ulusal özellikleri yok etmeden, hatta onları öne çıkararak evrensel ulaşan bir ifade biçimidir” (Erzen,1991: 63).

Kültürel birikimin okullarda öğretimi, milli değerlere sahip nesillerin, milli devlet, milli kültür düşüncesi ile hareket ederek Atatürk’ün deyişi ile “milli kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne” çıkmasını sağlamak açısından önem arz etmektedir.

Türk efsane ve destanlarının Sosyal Bilgiler, Tarih, Türkçe, Edebiyat vb. ders öğretimlerinde çocuğun zihinsel, duyuşsal, sosyal ve ahlaki gelişim evrelerinde olumlu etkileri olduğu gibi Görsel Sanatlar ve Sanat Etkinlikleri derslerinde de buna benzer yazılı edebiyat ürünlerinin ders aracı olarak kullanılmasının, öğrencilerin duyuşsal alana yönelik kazanımlarında anlamlı bir etki yaratacağı, düşüncelerinde yer eden unsurları okuma yöntemiyle bilişsel, müzeler aracılığı ile görsel dokümanlar haline getirebilmelerini sağlayarak, öğrencilerde daha kalıcı bir öğrenim sağlanacağı düşünülmektedir.

Bir yönüyle sözlü kültüre ait olan bu edebi metinlerin, Sanat Etkinlikleri derslerinde kullanımının bir diğer sebebi ise, geçmişini anlamak için sadece tarihi bilmenin yeterli olmayacağıdır. Bunun için halk yaratmalarını anlamak ve halkın yarattığı bu değerlerden

faydalanarak bazı sonuçlara varılabileceği, böylelikle geçmişimizin daha iyi değerlendirilebileceği yaklaşımıdır (Yaldızkaya, 2005). Bunun, görsel sanatlar eğitimi açısından değerli olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü tarihi olayları bir de öğrencinin gözüyle görmek, konuya daha farklı bir açıdan bakmamızı sağlayacaktır.

Bugün yaşam ve teknolojideki geline noktada toplumsal geçmişi olmayan tarihi kökeni karışık, karmaşık ve tarihi olmayan milletler uydurma mitolojik kahramanlarla dolu sinema filmleri, çizgi filmler ve dizilerle toplumların düşüncelerine kahramanlar yüklemektedir. Toplumunun milli ve manevi değerlerini yozlaştırmakta, kendi düşünce ve isteklerine bağlı yeni nesiller oluşturma çabalarını sürdürmektedirler. Milliyet ve milli düşünceden yoksun yeni nesiller oluşturma çabalarını sanat yoluyla topluma iletmektedirler. Bu sanatlar sinema ve resim sanatıdır.

Atatürk diyor ki; “Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır.” Milli kültürün gençlere öğretilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması, onların Türk kimliğini taşımakta öz güveni olan, bilinçli ve milli şuur ile yetiştirilmesi, ilkokuldan üniversiteye kadar bütün eğitim-öğretim kurumlarının ana hedefi olmalıdır.

KAYNAKÇA

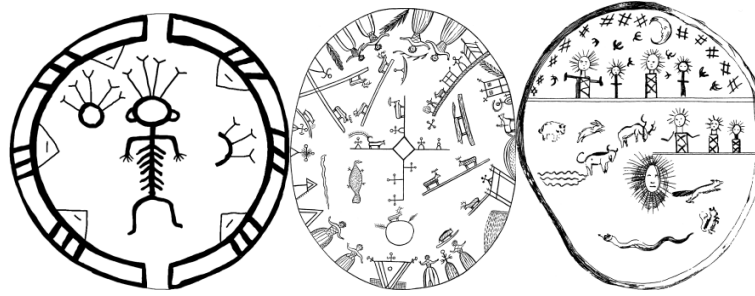
- ARSLAN, A. Ali. (2006). Türk Şamanizminin Kaynağına Doğru, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. (14)
- ARTUN, E. (2007). Türklere İslamiyet Öncesi İnanç Sistemleri- Öğretiler- Dinler, http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/erman_artun_inanc_sistemleri.pdf(01. 02. 2015).
- AYDIN, M. (1997). Türklere Dini Tarihi Üzerinde Bir Değerlendirme, Türkiyat Araştırmaları Dergisi. (4)
- BAYKUZU, T. Deniz (2007). V. Yüzyılda Hunlar ve Budhizm, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum.
- BEKSAÇ, E. (2002). Kaya Resimleri, 1. Baskı, Engin Yayıncılık, İstanbul.
- ÇORUHLU, Y. (2007). Erken Devir Türk Sanatı, 1. Baskı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- DEMİR, N. (2009). Türk Tarihinin ve Kültürünün Kaynağı Olarak Kaya Üzeri Resimler (Petroglifler) ve Yazılar, *ZfWT*, (1)
- DİYARBEKİRLİ, N. (2006). Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Sanatı ve Kültürü, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

- DURMUŞ, İ. (2007). Arkeolojik Kalıntı, Buluntu ve Yazılı Belgelere Göre Költigin-Bilge Kağan Anıtlıkları ve Bu Anıtlıklardaki Türk Kültür Unsurları, Gazi Türkiyat, (1)
- EROĞLU, T ve KILIÇ, H. Türk İnançları ve İnanışlar,İslamiyet'ten Önce Türk Sanatı,<http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/aslanapa.pdf> (01. 02. 2015).
- ERZEN, J. N. (1991). Çağdaş Avrupa'da Sanat Eğitimi. Ortaöğretim Kurumlarında Resim-iş Öğretimi ve Sorunları. Türk Eğitim Derneği Bilim Dizisi No:8. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- ESİN. E. (2002). Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları. Ankara.
- HÜSEYN KIZI, Nezaket. (2002), (Türkler Ansiklopedisi, C.III:599). Eski Türklerde Tabiat Kuvvetlerine İnançın Destanlarda Tasviri [s.338-344]Baku Devlet Üniversitesi / Azerbaycan
- İSKENDERZADE, L. Avşar. (2010). Göktürk Dönemi İnsan Figürlü Taş Anıtlar, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (24)
- KIYAR, N. (2008). Orta Asya'dan Anadolu'ya Değişen Coğrafyalarda Petroglifler, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, (26)
- KODAMAN, M. (2007). Türk Sanatında Bir "İslah- Atçı" Süleyman Saim Tekcan'ın Yapıtını Tekrar Okumak, TurkishStudies, 2 (3)
- KONYAR, L. (2010). Ve Onlara "Türk" Denildi, Kümbet Eğitim, Kültür, Sanat, Edebiyat Dergisi, (16)
- OCAK, A. Yaşar. (2000). Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÖGEL, B. (1993). Türk Mitolojisi I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖGEL, B. (1995).Türk Mitolojisi II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÖGEL, B. (1998). Türk MitolojisiI, Doğu Kitabevi, Ankara.
- SOMUNCUOĞLU, S. (2011). Sibirya'dan Anadolu'ya Taştaki Türkler, 3. Baskı, At-Ok Yayınları, İstanbul.
- SOMUNCUOĞLU, S. (2011). Saymalıtaş Gökyüzü Atları, At-Ok Yayınları, İstanbul.
- ŞENCAN, C. (2007). İslamiyet Öncesi Türk Devlet Geleneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst., Kamu Yönetimi ABD., Malatya.
- YALDIZKAYA, Ö. F. (2005). Ağıtlar ve Tarihi Olaylar. <http://www.turkuler.com/yazi/agitlar.asp>. (08.02.2015)
- YILMAZ, A. (2013). Saymalı Taş Petrogliflerindeki Toy (Şenlik) Sahneleri Üzerine, Tarih İncelemeleri Dergisi, Sayı 28/1

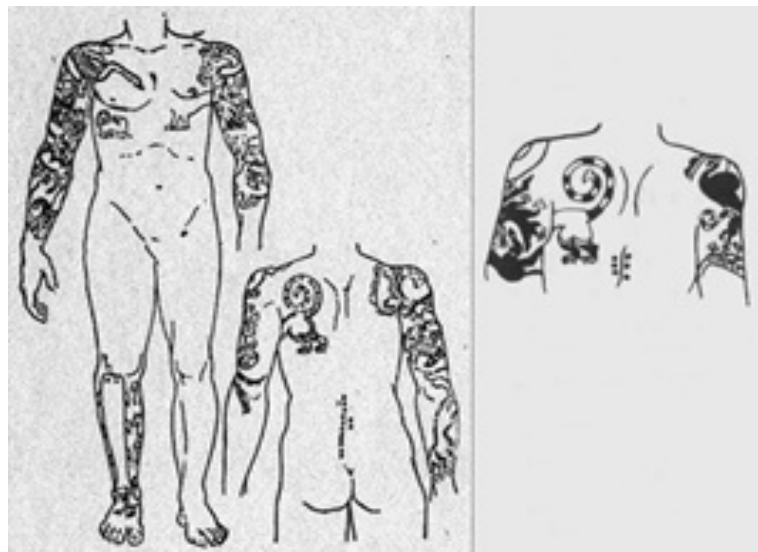
RESİMLER

Resim-1: Saymalı Taş'ın Sembol Resimlerinden 'Güneş Adam' Resimleri

Resim-1-a: Şaman Davulu Sembolizmi

Resim-2: Pazırık Kurganından Çıkarılan Cesedin Üzerindeki Dövmeler

Resim-3: Pazyryk Kurganlarından Çıkarılmış At Başına Takmak İçin Süs ve At- Geyik Maskesi

Resim-4: Pazyryk Kurganından Çıkarılmış Keçe Kılıf

Resim-5: Pazyryk Halısı Örnekleri

Resim 6: Lotus Çiçeği ve Uyghur Rahipleri

Resim-7: Uyghur Kağan Ardılları (a) ve Vakıf Sahipleri (b)

8. ve 9. Yüzyıldan Kalma Duvar Resimleri

Resim-8: Süleyman Saim Tekcan (Atlar ve Hatlar)

*Resim- 9.Kırgızistan Saymaltaş tabiat taklidi.

Resim- 10.Kırgızistan Saymaltaş insan tabiat ilişkisi.

Resim- 11.Kırgızistan Saymaltaş insan- inanç ilişkisi.

Resim-12. Kırgızistan Saymaltaş Soyut resimler ve damgalar.

Resim- 13. Kırgızistan Talas Çiğimtaş.

**Resim-14. Kırgızistan Talas
Karakol Yaylası.**

Resim- 15. Kırgızistan Çolpan- Ata.

**Resim- 16. Türkiye Kars Kağızman
Kurban Ağa.**

**Resim- 17. Türkiye Kars Kağızman
Kurban Ağa.**

Resim- 18. Türkiye Urfa Şuayp Şehri.